

RECENZE

VĚDA O FANZINECH PRO AKADEMIKY I LAIKY

Jan LOMÍČEK – Miroslav MICHELA – Karel ŠIMA, *Dělej něco!*: České a slovenské fanziny a budování alternativních scén, Praha, Grada 2021, 232 s., ISBN - 978-80-271-1314-9.

Jiří Andrs

Publikace *Dělej něco!* se zaměřuje na fenomén svépomocného vydávání tiskovin, tzv. fanzinů. Vychází ze zdola budovaného Archivu českých a slovenských fanzinů, přičemž část autorů má také insiderskou zkušenost s jejich vydáváním.¹ Projekt ovšem nevznikl jako volnočasová aktivita, nýbrž byl podpořen skrze GA ČR. Kniha předkládá text, který je stylisticky vyvážený pro akademiky i insidery, což je třeba výslovně ocenit, neboť se jedná o obtížnou polohu akademického psaní.

Autoři si vytkli za cíl probádat dvě roviny: 1) historizovat fanziny a 2) obecně analyzovat tento fenomén. Publikace sestává ze sedmi kapitol (včetně úvodu a závěru). Historii fanzinového vydávání se věnují dvě kapitoly o 82 stranách, zatímco analytické kapitoly jsou tři a čítají 83 stran. Oběma vytyčeným badatelským polím je tedy věnován vyvážený prostor.

Ocenit můžeme důkladně napsanou úvodní kapitolu, která předkládá přehled bádání o subkulturách ve světě i u nás (rozuměj Česko a Slovensko). Ten by mohl bez problémů sloužit jako obecný úvod do kulturních studií.² Stejně tak vývoj bádání o fanzinech je zpracovaný důkladně. Autoři průběžně odkazují na aktuální i starší publikace k tématu a dokazují svou vynikající obeznamenost s ním.

Jako plus lze hodnotit, že práce spojuje české a slovenské prostředí. Propojování obou je přitom přirozené – v minulosti spolu v rovině fanzinové distribuce komunikovaly a měly mnoho společného. Tím se *Dělej něco!* v podstatě řadí do kategorie transnacionálních přístupů.

Dějiny fanzinů v československém prostoru

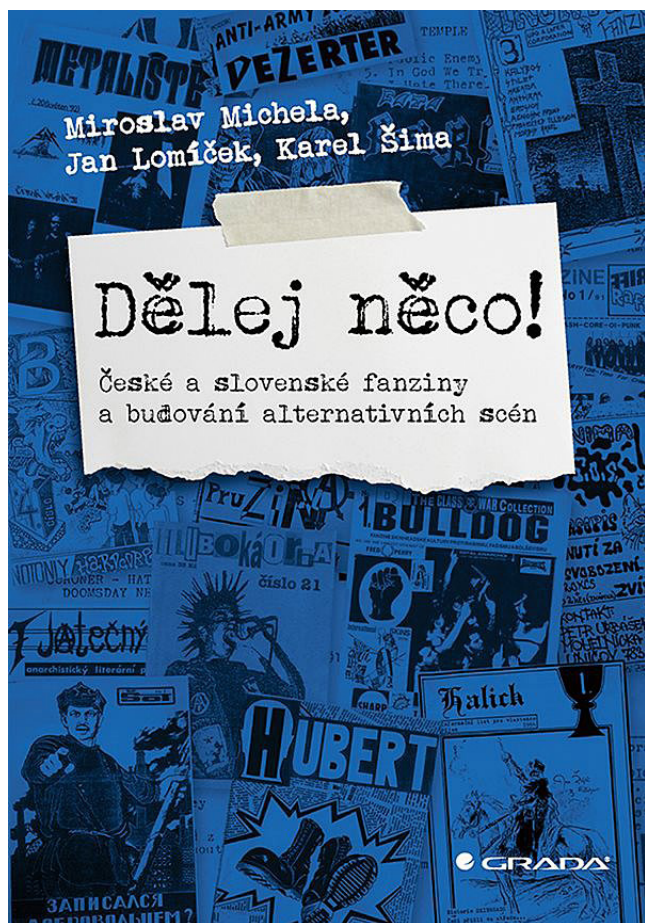
Historizující části (kapitola 2 a 3) vřazují fenomén svépomocného vydávání do souřadnic soudobých dějin. Věnují se samizdatové produkci vznikající během režimu státního socialismu, která fanzinům předcházela, i fanzinovým počátkům v 80. letech. Přitom největší část svépomocné produkce za socialismu nevznikala v přímé opozici a v utajení, ale v tzv. šedé zóně a se záštitou razítek oficiálních organizací. Do této sféry je v knize řazena také Jazzová sekce a její vydavatelské aktivity. Právě záštita oficiálních organizací a „osedlávání si“ systému zevnitř jsou dnes pro výzkum socialistických diktatur ve východní Evropě stále častějším rámcem bádání – u nás i v zahraničních studiích.³

Větší prostor je v knize věnován otázce kontinuit po roce 1989, během post-socialistické transformace, což je též časť rámec akademických prací o soudobé populární kultuře

1 Archiv českých a slovenských subkultur (AČSS), dostupný z: <http://ziny.info/> [cit. 9. 1. 2022]. Ke studiu historie zdola s pomocí fanzinů viz též další práce autorů: Miroslav MICHELA – Karel ŠIMA, Fanzin ako historický prameň pre výskum súčasných dějin, Historický časopis, 2020, roč. 68, č. 4, s. 669.

2 Srovnej s úvodem Ondřeje Daniela v knize Kultura svépomocí. Ondřej DANIEL (ed.), Kultura svépomocí. Ekonomie a politické rozměry v českém subkulturním prostředí pozdního státního socialismu a postsocialismu, Praha 2016.

3 Přemysl Houđa píše o aktérech s mocí a schopnostmi využít systém pro vlastní aktivity (např. funkcionářích SSM), kteří disponovali razítkem – symbolickým atributem moci. Přemysl HOUDA, Normalizační festival: socialistické paradoxy a postsocialistické korekce, Praha 2019, s. 24. Ewa Mazierska, jenž editovala mezinárodní sborník o populární hudbě ve východním bloku, používá pro stejný fenomén termín „gate keepers“ (česky: strážci brány). Ewa MAZIERSKA (ed.), Popular Music in Eastern Europe. Breaking the Cold War Paradigm, London 2016, s. 18.

ve středo-východní Evropě.⁴ Kniha *Dělej něco!* je tímto způsobem přes zlomový rok 1989 rozkročená, ale s těžištěm v 90. letech, kdy dosáhla fanzinová produkce vrcholu.⁵ Do období transformace je zahrnuta tehdy výrazná a generačně formativní debata o mainstreamu, často vedená právě na stránkách fanzinů, včetně problematického vydávání desek nonkonformních kapel u nově vzniklých komerčních vydavatelství (jako zejm. Monitor a Multisonic).⁶ Fanziny z konce 80. let se buď časem přerodily do oficiálních periodik, nebo zůstaly i nadále ve svépomocném podzemí.

Další zásadní zlom nastal po roce 2000, kdy se značná část fanzinové produkce přesunula na internet. Po několika letech si pak část autorů začala znovu hledat cestu zpět k papírovému vydávání.

Nová materialita

Právě na soudobé post-digitální „návraty k papíru“ a „hledání cesty ven z digitálního světa“ (s. 197) se zaměřuje šestá kapitola nazvaná „Technologie, materialita, distribuce“. V této části je tematizována snaha obnovit fyzický kontakt a překonávání internetové odcizenosti dnešní generací zinesterů. Ti oprášují přitažlivost Lo-fi⁷ a DIY⁸ estetiky.⁹

Tato interpretativní kapitola představuje využití aktuálního konceptuálního směru, tzv. nové materiality.¹⁰ Otevírá skrze materiální vlastnosti zkoumaného předmětu (fanzinu) rozměr emočního vztahu aktéra k němu a odhaluje distinkce mezi oběma rovinami (materiální a emoční), jinak skryté v amalgámu předporozumění.

Věcná řeč čísel, periodizace, kategorizace

Přínosné je, že se autoři snaží předkládat konkrétní čísla, takže vzniká jasnější představa o rozměrech popisované svépomocné produkce. Často uvádí, kdy a jak fanzin vycházel a v jakém nákladu (pokud je to známé). Jako příklad uvedme popis fanzinu *Metaliště*: „V letech 1990–1992 vyšlo 26 čísel tvořených klasickým způsobem – ve formátu A5 na 12–20 stranách psaných na psacím stroji množených na xeroxu s vlastními kresbami i rukou psanými pasážemi a především s logy kapel. Někdy se objevil i komiks.“ (s. 81)

Vzhledem k množství zkoumaných fanzinů (cca tisíc titulů), vydaných během cca 35 let, přistoupili autoři k jejich periodizaci a kategorizaci. Svou vlastní periodizaci dějin svépomocného vydávání v československém prostoru dělí na pět základních období. Dále vypracovali dvě vlastní kategorizace zinů. První se zaměřila na členění HC zinů; druhá představuje obecnou kategorizaci zinů jako takových. V knize jsou též uvedeny starší systémy členění zinové produkce, ať už se jednalo o práce akademické (jako např. Stephen Duncombe), či insiderské (např. Filip Fuchs).

Grafické zpracování?

Na tomto místě je nutné poznamenat, že v průřezu celé publikace chybí přílohy pro lepší představu o vizualitě popisovaných fanzinů. Text knihy je sice proložen 15 černobílými kolážemi, ale to není pro dané téma ani pro tento typ publikace dostačující. Zde by byly žádoucí ilustrace vložené přímo do textu, následující hned vedle dotyčných pasáží.

4 Viz zejm. práce Ondřeje Daniela: Ondřej DANIEL, *Násilím proti „novému biedermeieru“*. Subkultury a většinová společnost pozdního státního socialismu a postsocialismu, Příbram 2016; Ondřej DANIEL, *Antidekáda 1985–1995*, in: Pavel VANČÁT, *Obrazy konců dějin*, Praha 2020, s. 7–13.

5 Viz též Jiří ALMER, *DIY or Die! Proměny českých a slovenských hardcore-punkových scén a fanzinů od 90. let 20. století do současnosti*, *Historická sociologie*, 2016, roč. 8, č. 2, s. 113–137.

6 K tomu viz nejnověji Ondřej ŠTĚPÁNEK, *Transformace československého hudebního průmyslu na počátku 90. let 20. století*, *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia*, 2020, roč. 74, č. 3–4/, s. 56–67.

7 Zkratka „Lo-fi“ znamená „Low Fidelity“, což lze zhruba přeložit jako „nízká kvalita“ (nahrávky, tisku...). Lo-fi je opakem zkratky „Hi-fi“ neboli „High Fidelity“. V subkulturním milieu může být Lo-fi produkce záměrná a vytvářet distinktivní znak oddělující subkulturní produkci od mainstreamu. Viz např. Amy SPENCER, *DIY. The Rise of Lo-fi Culture*, London, New York 2005.

8 Zkratka DIY znamená „Do It Yourself“ (udělej si sám). Jedná se o zásadní princip autonomní tvorby v subkulturním prostředí.

9 V některých případech se dnes jedná o „artové“ ziny vyráběné studenty uměleckých oborů, kteří původní svéráznou estetiku fanzinů cíleně napodobují. Miroslav MICHELA – Karel ŠIMA, *Fanzin jako historický pramen pro výskum současných dějin*, *Historický časopis*, 2020, roč. 68, č. 4, s. 690.

10 Viz např. Timothy James LECAIN, *Against the Anthropocene. A Neo-materialist Perspective*, *International Journal for History, Culture and Modernity*, 2015, vol 3., no. 1, s. 1–28.

Kniha tak např. na více místech zmiňuje vývoj a kvalitativní posun grafiky u jednotlivých čísel fanzinů, daný nástupem PC a lepší dostupností tiskáren v 90. letech, ale k tomu zde schází srovnávací vizualizace. Podobná vizuální absence také trápí čtenáře v části analyzující význam titulní strany, loga a layoutu a dále též v části zaměřené na nejrůznější přílohy zinů (samolepky, letáky, plakáty, MC kaze-

ty...). Všimněme si, jaký rozdíl panuje mezi zpracováním popularizačních prací autorů z řad historiků na jedné straně a z uměleckého okruhu na straně druhé. *Dělej něco!* deklaruje ambici oslovit vedle akademiků i širší čtenářstvo, ale mezi ním a např. sérií *Kmeny* Vladimira 518 leží rozeklaná propast vizuální knižní atraktivity.